

Janina Nożanka

Emigracja zagraniczna z powiatu dąbrowskiego w latach 1900—1965

UWAGI WSTĘPNE

Monografia regionu krakowskiego, opracowana przez Katedrę Geografii Ekonomicznej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, sygnalizuje zjawisko emigracji zagranicznej w poszczególnych wsiach województwa krakowskiego¹. Bogata literatura dotycząca zagadnień emigracji problem ten ujmuje zbyt ogólnie, względnie zagadnienie to traktuje w sposób pamiętnikarski. W artykule K. Remiana² w „Problemach Polonii Zagranicznej” znajdujemy obszerniejsze opracowanie tego zjawiska, dotyczącego powiatu brzeskiego. Z pracy W. Czarkowskiej i M. Dobrowolskiej, omawiającej węzłowe problemy regionu krakowskiego³, dowiadujemy się, że powiat dąbrowski należy obecnie do silnie emigracyjnych.

Przedstawione opracowanie stanowi próbę ilościowego uchwycenia zjawiska emigracji z powiatu dąbrowskiego w XX wieku oraz ustalenia jej kierunków i nasilenia w poszczególnych okresach historycznych na tle społeczno-ekonomicznych stosunków powiatu.

METODA PRACY

Podstawę niniejszego opracowania stanowią dane liczbowe dotyczące emigracji zagranicznej z powiatu dąbrowskiego, zebrane drogą badań terenowych, przeprowadzonych przez autorkę w latach 1963/64 i 1964/65 w 38 wsiach powiatu oraz badania ankietowe, przeprowadzone w r. 1965 przy współpracy Prezydium PRN w Dąbrowie Tarnowskiej. Ankiety zostały rozesłane do wszystkich szkół podstawowych⁴. W większości (85%) zostały wypełnione przez kierowników szkół, pozostałe (15%) przez sołtysów, którzy przeprowadzali wywiady z najstarszymi mieszkańcami wsi oraz z reemigrantami zorientowanymi w organizacji wyjazdów zagranicznych.

Materiały te pozwoliły na:

1. ustalenie liczby emigrantów w poszczególnych okresach historycznych,
2. określenie kierunków emigracji stałej, okresowej i sezonowej,
3. naświetlenie organizacji wyjazdów,
4. ustalenie liczby reemigrantów i okresu ich pobytu poza granicami kraju,
5. przedstawienie organizacji życia narodowego na obczyźnie wśród emigrantów z powiatu.

Materiały zebrane drogą ankiet porównano z materiałami zebranymi bez-

pośrednio przez autorkę. Różnice w zestawieniach liczbowych sięgały 15%. Należy zatem dane liczbowe przedstawione w tabelach traktować jako liczby szacunkowe, które tylko relatywnie obrazują liczebność emigracji zagranicznej na omawianym terenie w poszczególnych okresach czasu. Dla uściślenia niektórych danych autorka przeprowadzała dodatkowe wywiady z pracownikami urzędów pocztowych oraz dokonywała porównań z księgami parafialnymi. Ze względu na brak szczegółowych danych dotyczących liczby emigrantów przed I wojną światową, jak i bardzo ogólne dane z okresu międzywojennego⁵, zdaniem autorki powyższa metoda jakkolwiek ogromnie żmudna i czasochłonna wydaje się jedynie możliwa dla terytorialnego określenia zjawiska emigracji w okresie XX wieku.

Pogląd publicystów okresu międzywojennego o możliwości likwidacji przedludnienia agrarnego jedynie drogą emigracji zagranicznej, silnie krytykowany przez radykalne partie chłopskie⁶ oraz partie robotnicze⁷, okazał się całkowicie błędny i nie do przyjęcia w warunkach Polski Ludowej, która jako punkt wyjściowy dla uzdrowienia gospodarki narodowej przyjęła radykalne reformy gospodarcze. Po ich przeprowadzeniu nadmiar rąk do pracy w rolnictwie przestał być zasadniczym ekonomicznym problemem kraju.

Badaniami objęto okres lat 1900—1965, w których wydzielono cztery historyczne podokresy: 1900—1918, 1919—1939, 1940—1945, 1946—1965. Jakkolwiek rok 1900 nie stanowi początku zagranicznej emigracji ludności z powiatu, przyjęto go jako datę początkową w ilościowym uchwyceniu zjawiska. Wszelkie próby ustalenia wcześniejszych wyjazdów napotykały na zasadnicze trudności, gdyż pierwsi emigranci przeważnie już nie żyją i pamięć o nich się zatarła.

Drugi podział, jaki zastosowano w badaniach, dotyczy okresu pobytu poza granicami kraju. I tak pojęciem emigracja stała określono wyjazd za granicę na nieprzewidziany czas pobytu. Do grupy tej zaliczane są osoby, które pozostały poza granicami kraju z różnych przyczyn i w różnych okresach historycznych. Szczególne zastrzeżenie nasuwa się przy określeniu emigracji zagranicznej po II wojnie światowej. Jakkolwiek rodzina, względnie sąsiedzi wypowiedali się w czasie przeprowadzania badań: „wyjechali na stałe”, odpowiedzi na pytania dotyczące gospodarstw rolnych emigrantów świadczą o tym, że liczą oni na powrót do kraju, bowiem gospodarstwa swoje odstępują rodzinie lub sąsiadom w formie dzierżawy czy na czasowe użytkowanie. Pojęciem emigracja sezonowa określono wyjazdy ludności z powiatu na sezonowe roboty (szczególnie do prac rolnych). Pobyt emigranta sezonowego nigdy nie przekraczał 12 miesięcy. Emigracja sezonowa po II wojnie światowej obejmuje również osoby, które były w odwiedzinach u swych krewnych. Pojęciem emigracja okresowa określono wyjazdy z powiatu osób, których pobyt poza granicami kraju trwał od 1—5 lat.

Oddzielnie potraktowano okres lat 1940—1945, w którym Niemcy wywozili ludność na przymusowe roboty do Niemiec. Emigracja tego okresu nie mieści się w żadnych definicjach emigracyjnych⁸. Autorka przedstawia to zjawisko w niniejszej pracy w celu:

1. przedstawienia nasilenia przymusu politycznego stosowanego przez okupanta wobec ludności powiatu (liczba osób wywiezionych na przymusowe roboty do Niemiec wynosiła 3111)
2. skutków tego przymusu w postaci emigracji stałej — 452 osoby (około 14% ogólnej liczby wywiezionych) pozostało poza granicami kraju.

Podstawową metodą zastosowaną w pracy autorka określa jako historyczno-

-porównawczą. Punktem wyjścia w badaniach były spisy ludności w poszczególnych wsiach w roku 1900⁹, 1926¹⁰, 1931¹¹, 1943¹², 1964 (aktualna liczba ludności według danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Krakowie).

Liczbę ludności zamieszkałej w poszczególnych wsiach w wyżej wymienionych latach porównano z liczbą emigrantów w poszczególnych okresach (w tabelach i na mapach zjawisko to przedstawiono w podziale administracyjnym na gromady). Ponieważ liczba ludności od 1900—1965 r. utrzymuje się w granicach od 63—68 tys. (101—105 osób na km²), należy wnioskować, że 75% dość pokaźnego przyrostu naturalnego (11,6^{0/00}—16^{0/00}) pochłaniała w I i II okresie emigracja zagraniczna. Najniższa liczba ludności na terenie powiatu występowała w okresie II wojny światowej, a spowodowana była wymordowaniem przez hitlerowców ludności żydowskiej (około 4 000) i wywiezieniem ludności polskiej na przymusowe roboty do Niemiec. Powojenny przyrost naturalny jest pochłaniany przez migracje wewnętrzne (częściowo związane z zasiedleniem Ziemi Zachodnich, w większym procencie przez migracje wieś — miasto).

Materiał tabelaryczny ujmuje nasilenie emigracji w poszczególnych okresach w liczbach bezwzględnych z podziałem na płeć i kierunki emigracji z poszczególnych gromad. Znacznie ciekawiej zjawisko to wygląda w ujęciu mniejszych jednostek administracyjnych (wsi). W zestawieniu takim widoczne są kierunki emigracji, o których w zasadniczym stopniu decydowały powiązania rodzinno-sąsiedzkie. Przykładowo: niewielka (62 osoby) emigracja do Argentyny objęła wsie: Maniów, Wola Żelichowska — w przeważającym procencie.

Jakkolwiek emigracja stała jest najliczniejsza do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej (58,8^{0/0}), to we wsiach: Nieczajna, Świeże, Pasieka Otfinowska, Jadowniki Mokre ustępuje miejsca emigracji stałej do Francji. Niewątpliwie przypadkowe czynniki zadecydowały już o tym, że emigranci z powiatu zamieszkują na Kubie, w Szwecji, Norwegii, Szwajcarii i innych krajach.

Kartograficznie przedstawiono emigrację stałą i sezonową w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców, posługując się wskaźnikiem średnim rocznym. I tak za okres I, obejmujący lata 1900—1918, obliczono wskaźnik średni roczny za lat 14, gdyż tylko w tych latach występowała emigracja z powiatu. Okres I wojny światowej pozostawił poza granicami kraju zaledwie kilkanaście osób.

Dla okresu międzywojennego obliczono wskaźnik średni roczny za lat 20. Jakkolwiek i w tym czasie na ruch emigracyjny w zasadniczym stopniu wpłynął kryzys światowy w latach 1929—1932 (wcześniej, w latach 1925—1926 na emigrację do Stanów Zjednoczonych miała duży wpływ ustawa Johnsona¹³, niemniej jednak emigracja z powiatu trwała przez cały ten okres, obejmując swoim zasięgiem zarówno kraje europejskie, jak i zamorskie.

Okres II wojny światowej, w którym występowało zjawisko przymusowych robót w Niemczech, przedstawiono obliczając wskaźnik roczny na 1000 mieszkańców w przeliczeniu za 5 lat. Mapa ta ma posłużyć dla porównań z nasileniem stałej i sezonowej emigracji występujących w I, II, IV okresie.

Emigrację po II wojnie światowej przedstawiono obliczając wskaźnik roczny za 20 lat. Bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych zaznaczył się pewien odpływ ludności z powiatu do rodzin zamieszkałych poza granicami kraju. Całkowite zahamowanie wyjazdów, spowodowane polityką wewnętrzną i sytuacją międzynarodową, wystąpiło w latach 1951—1956. Po r. 1956 emigracja zagraniczna większe rozmiary przybrała we wsiach: Wólka Mędrzechowska (gromada Mędrzechów) i Jadowniki Mokre (gromada Wietrzychowice). Znane i dość częste w tym okresie są również zjawiska powrotu do kraju i opinia, że poza

jego granicami, szczególnie w Ameryce, tylko zdrowi i silni ludzie mogą zapracować na własne utrzymanie. Na mapie świata zaznaczono rozmieszczenie emigrantów stałych z powiatu w całym badanym okresie czasu. Na mapie Europy przedstawiono kierunki emigracji sezonowej i jej nasilenie do poszczególnych krajów. Zjawisko to ujęto sumarycznie za lata 1900—1939, obliczając wskaźnik roczny za lat 35 (wyłączono okres I wojny światowej).

EMIGRACJA NA TLE SYTUACJI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ POWIATU

Powiat dąbrowski, położony w widłach Wisły i Dunajca, zajmuje obszar 651 km². Obecnie zamieszkuje go 66 tys. osób. Ze względu na strukturę demograficzną (56 tys., tj. 85% ogółu mieszkańców stanowi ludność rolnicza, 9 800, tj. 15% ludność zatrudniona poza rolnictwem¹⁴) i słabą urbanizację zaliczany jest on do powiatów rolniczych.

EMIGRACJA W LATACH 1900—1918

W okresie zaborów obszar ten wchodził w skład Galicji, w której panowała ogromna nędza, spowodowana feudalnymi stosunkami własności ziemskiej, prymitywną uprawą roli i brakiem zarobku poza rolnictwem. W źródłach historycznych i pamiętnikarskich tego okresu znajdujemy dokładną charakterystykę wsi galicyjskiej, jej nędzy ekonomicznej i kulturalnej, powodującej śmierć tysięcy osób. Stanisław Szczepanowski, poddając szczegółowej analizie położenie gospodarcze Galicji, stwierdził, że wydajność pracy w równoważniku zboża na głowę ludności w latach 1880—1890 wynosiła w Galicji 6,75 q, podczas gdy już w Królestwie Kongresowym 9,1 q, zaś w Anglii i Belgii w tym czasie 22 q¹⁵. Powszechne nieurodzaje były na badanym terenie zjawiskiem dość częstym, dodatkowo powodowanym wylewami Wisły i Dunajca¹⁶. Dlatego nędzne warunki życia mobilizowały ludność do szukania zarobku poza własną wsią. Od dawna znaną formą zarobku było flisactwo, w którym brała udział ludność zamieszkała nad Wisłą i Dunajcem, jak również przemysłnictwo między Galicją a Królestwem (granica przebiegała wzdłuż Wisły), które uprawiało tysiące osób mimo rygorów stosowanych przez zaborców¹⁷. Te formy zarobku nie likwidowały jednak powszechnej nędzy.

Z końcem XIX w. mieszkańcy powiatu zaczęli szukać zarobku poza granicami kraju. Jakub Bojko podaje liczbę 60 osób wyruszających rocznie ze wsi Gręboszów (gromada Gręboszów) na zarobek do Ameryki i na „Saksy”¹⁸. Pierwsi emigranci ze wsi Jadowniki Mokre (gromada Wietrzychowice) zjawili się w Chicago w 1894¹⁹.

Jak wykazały przeprowadzone badania, zapoczątkowana w tym okresie emigracja zagraniczna trwała nieprzerwanie do r. 1914, osiągając największe nasilenie w r. 1911. Ogólnie w tym okresie emigracja zagraniczna objęła 5454 osoby. Z tego na emigrację stałą przypada 3685 osób (67,5%), sezonową — 1445 osób (26,5%), okresową — 324 osoby (6%). (Franciszek Bujak, oceniając nasilenie tego zjawiska w Galicji w początkach XX w. podaje liczbę 100 tys. osób wyruszających rocznie okresowo (1—3 lat) do Stanów Zjednoczonych i około 250 tys. osób pracujących sezonowo w Niemczech i Danii²⁰). W powiecie dąbrowskim w okresie tym (1900—1918) kierunki emigracji stałej, sezonowej i okresowej przedstawiały się następująco:

Tabela 1

KIERUNKI EMIGRACJI W LATACH 1900—1918

	E m i g r a c j a					
	stała	%	sezonowa	%	okresowa	%
St. Zj. Am. Pn.	2 978	80,8	—	—	162	50,2
Francja	417	11,3	136	9,4	94	29,0
Kanada	188	5,1	—	—	—	—
Niemcy	99	2,6	907	62,8	68	20,8
Czechosłowacja	—	—	212	14,7	—	—
Belgia	—	—	140	9,7	—	—
Dania	—	—	50	3,4	—	—
pozostałe	3	0,2	—	—	—	—
r a z e m	3 685	100	1 445	100	324	100

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że emigranci na stałe osiedlali się głównie w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (80,8%), zaś na roboty sezonowe wyjeżdżali przede wszystkim do Niemiec (62,8% ogólnej liczby emigrantów sezonowych).

Fakt ten ściśle łączy się z zapotrzebowaniem siły roboczej w tych dwóch krajach. Rozwój przemysłu amerykańskiego z końcem XIX w., jak również pełna swoboda ruchu wychodźczego, kierowały ludność na drugi kontynent. Żywiołowość tego ruchu znalazła pełne odbicie w literaturze. „Lud nasz rozprasał się po całym świecie: lędzony i oszukiwany przez niegodziwych agentów, oszustów, porywany przykładem drugich, wreszcie zmuszony potrzebą, szedł w świat szukać chleba. A wszędzie ten ciemny i łatwowierny lud nasz oszukiwano, wyzyskiwano w sposób oburzający, jeszcze nawet przed wyjazdem do Ameryki”²¹. W powiecie dąbrowskim pozostało w ludzkiej pamięci, że niektórzy emigranci piechotą wędrowali do Hamburga, ażeby tam dostać się na statek i dopłynąć do Ameryki, o której wiadomo było, że leży gdzieś za morzem. Na załączonej mapce (ryc. 2) widać, że w największej liczbie (10—20‰ w ciągu roku) wyjeżdżała na stałe ludność z gromady Luszowice (6). Z gromady Bolesław (1) i Oleśno (10) 5—10‰, z pozostałych gromad 1—5‰ w ciągu roku.

Emigracja sezonowa była w tym czasie znacznie mniejsza. W przeliczeniu na tysiąc mieszkańców była najliczniejsza z gromady Luszowice (6) — 5—10‰ w ciągu roku. Z gromady Borki (2), Gręboszów (5), Wietrzychowice (15), Otfinów (11), Dąbrowa Tarnowska (3), Żabno (16), Bolesław (1), Nieczajna (8) — 1—5‰ w ciągu roku. W pozostałych gromadach emigracja sezonowa była minimalna, względnie nie występowała wcale (jak na przykład z gromady Mędrzechów (7)).

Na wykresie, który przedstawia wielkość emigracji w liczbach bezwzględnych według gromad, widać, że największe rozmiary osiągnęła w tym czasie emigracja stała z gromady Oleśno (10) i Luszowice (6), zaś sezonowa z gromady Otfinów (11). Niewątpliwym jest fakt, że emigracja tego okresu miała duży wpływ na społeczno-ekonomiczne i kulturalne zmiany wsi. Jaki on był faktycznie, trudno dzisiaj odtworzyć z powodu braku opracowań naukowych i materiałów statystycznych²². Na pominięcie tego faktu w badaniach naukowych zwraca już uwagę w swoich pracach Franciszek Bujak²³. Natomiast w pamiętnikach Wincentego Witosa czytamy: „Jeżeli wieś polska zrobiła olbrzymi skok

w postępie i wydobyla się z więzów politycznej zależności, zacofania i dawnej nędzy ekonomicznej, to w dużej mierze zawdzięcza to wychodźstwu i tej wytrwałości i obrotności, na jaką się chłopci zupełnie niespodziewanie w tym czasie zdobyli, nie mając z niczyjej strony żadnej pomocy, a spotykając się tylko z przeszkodami. Nie da się powiedzieć, gdzie by się była wieś znalazła i do jakiej nędzy musiałoby dojść, gdyby nie ta pomoc, która z emigracji poszła w grube miliony. Choć wojna zniszczyła znaczną część tego olbrzymiego dorobku, nie potrafiła zniszczyć go w całości, ani też zatrzeć jego śladów”²⁴. Według obliczeń Bujaka do Galicji wpływało rocznie 160 mln. koron (licząc 350 koron na każdego emigranta²⁵).

EMIGRACJA W LATACH 1919—1939

Według szacunków przedwojennych ekonomiczistów nadmiar rąk do pracy w okresie międzywojennym w Polsce wynosił 3—5 mln. osób czynnych zawodowo²⁶. Omawiany obszar leżał wprawdzie w zasięgu Centralnego Okręgu Przemysłowego, jednak zmiany, jakie zaczęły się dokonywać na terenie tego okręgu, w najmniejszym nawet procencie nie objęły ludności powiatu dąbrowskiego.

Ruch emigracyjny wzrastał się ponownie bezpośrednio po I wojnie światowej. Szukanie zarobku poza granicami kraju przynosiło rezultaty. Część ludności wyjeżdżała na zaproszenie swoich krewnych i znajomych. Ogólnie liczba emigrantów w tym okresie wynosiła 5819 osób. Z tego na emigrację stałą przypadło 3015 (52%), na sezonową 2452 osoby (42%) i na okresową 352 osoby (6%). W porównaniu z okresem I zmniejszyła się liczba emigrantów stałych o ponad 600 osób, natomiast liczba emigrantów sezonowych wzrosła o około 1000 osób. W kierunkach emigracji stałej zaszły zasadnicze zmiany.

Tabela 2

KIERUNKI EMIGRACJI W LATACH 1919—1939

	E m i g r a c j a					
	stała	%	sezonowa	%	okresowa	%
St. Zj. Am. Pn.	1 012	33,6	—	—	167	48,0
Francja	1 147	38,0	843	34,4	94	26,7
Kanada	324	10,7	—	—	—	—
Niemcy	185	6,1	1 580	64,4	91	25,3
Czechosłowacja	—	—	17	0,7	—	—
Belgia	—	—	—	0,4	—	—
Dania	—	—	—	0,1	—	—
pozostałe	347	11,5	—	—	—	—
r a z e m	3 015	100	2 452	100	352	100

Na pierwsze miejsce jako kraj osiedlenia wysunęła się Francja, w której zamieszkało 38% emigrantów. Znacznie zmalała emigracja do Stanów Zjednoczonych — z 2978 osób (80% ogółu emigrantów stałych w pierwszym okresie) do 1012 osób (33%) w okresie międzywojennym. Znacznie zwiększyła się liczba emigrantów sezonowych do Niemiec, z 907 osób (62% ogółu emigrantów) w pierwszym okresie do 1580 osób (64%) w okresie międzywojennym i do

Francji z 136 osób (9⁰/₀ ogółu emigrantów) w pierwszym okresie do 843 osób (34⁰/₀) w okresie międzywojennym.

O fakcie tym zdecydowała polityka rządu, który ze względu na powiększające się z każdym rokiem bezrobocie szukał rozwiązania tego problemu drogą emigracji i kolonizacji²⁷. Stanisław Głabiński pisze: „W takich warunkach możliwość emigracji przedstawia dla kraju co najmniej pewien wentyl bezpieczeństwa, możliwość wytchnienia wśród nie przemysłanych warunków gospodarczych”²⁸. Równocześnie gospodarczo-polityczna sytuacja krajów imigracyjnych w okresie międzywojennym ulegała ciągłym zmianom, co niewątpliwie miało duży wpływ na ilościowe nasilenie emigrantów z Polski. I tak dla emigracji do Francji doniosłe znaczenie miał rok 1919, kiedy to została zawarta pierwsza konwencja emigracyjna z Francją²⁹, zaś konwencja polsko-niemiecka została zawarta 24 XI 1927 r., regulując tym samym poprzednio nielegalny ruch sezonowy „na Saksy”³⁰.

Wracając do interesującego nas powiatu, należy stwierdzić, że emigracja zagraniczna trwała przez cały okres międzywojenny. Największe ilościowe rozmiary przybrała w latach przedkryzysowych (1927—1929) i przed wybuchem II wojny światowej (1935—1938). Emigracja stała (52⁰/₀) była nieco liczniejsza od emigracji sezonowej (42⁰/₀), zaś emigracja okresowa utrzymywała się w tej samej liczbie, co w pierwszym okresie — uczestniczyło w niej 352 osoby (6⁰/₀ ogółu emigrantów tego okresu). Na załączonej mapce (ryc. 3) widać, że roczny wskaźnik emigracji jest bardziej wyrównany w porównaniu z poprzednim okresem. Pierwsze miejsce w liczbie emigrantów stałych nadal zajmowała gromada Luszowice (6). W emigracji sezonowej gromada Otfinów (11) i Luszowice (6) osiągały wskaźnik roczny 5—10⁰/₀₀. W pozostałych gromadach wskaźnik ten wynosił 1—5⁰/₀₀. Natomiast w gromadzie Szczucin (14) i Borki (2) liczba emigrantów była niewielka — poniżej 1⁰/₀₀ rocznie. Miasto Szczucin i przyległe wsie osiągnęły w tym czasie wyższy stopień rozwoju gospodarczego, związany z wybudowaniem linii kolejowej Tarnów—Szczucin (1909 r.) oraz mostu na Wiśle w Szczucinie (1914 r.). Rola handlowa miasta znacznie wzrosła, gdyż linia kolejowa połączyła je z Dąbrową Tarnowską, która służyła z jarmarków i targów na konie, oraz z Żabnem — miastem o tych samych funkcjach. W owym czasie na terenie powiatu nie było zupełnie przemysłu, w wyniku czego jedynie emigracja zagraniczna regulowała rezerwy siły roboczej występujące na wsi. Niewielkie zakłady przemysłowe, do których należy zaliczyć gorzelnie i młyny gospodarcze, znajdowały się w gospodarstwach obszarnczych i spełniały tylko rolę usługową w stosunku do gospodarki rolnej, nie zwiększając ekonomicznej aktywności powiatu.

PRZYMUSOWE ROBOTY W NIEMCZECH W OKRESIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

W okresie II wojny światowej nastąpił znaczny ubytek ludności z powiatu, spowodowany wymordowaniem przez Niemców ludności żydowskiej, zamieszkałej w Dąbrowie Tarnowskiej, Żabnie i Szczucinie, oraz wywozem ludności polskiej na przymusowe roboty do Niemiec (ryc. 4). Najwięcej ludności na roboty do Rzeszy wywieziono z Dąbrowy Tarnowskiej (4) i Żabna (16) — 20—50⁰/₀₀ rocznie. Również duży ubytek ludności spowodowany tą przyczyną występował w gromadach Luszowice (6), Dąbrowa Tarnowska (3), Otfinów (11), wynosząc 10—20⁰/₀₀ rocznie. W pozostałych gromadach wskaźnik ten był nieco niższy i wynosił 2—10⁰/₀₀ rocznie.

Dysproporcje między liczbą osób wywiezionych na przymusowe roboty do Niemiec, występujące w odniesieniu do ludności miejskiej i wiejskiej, spowodowane były tym, że okupant zainteresowany był wydajnością produkcji rolniczej, bowiem słaba mechanizacja rolnictwa nie pozwalała na wyludnienie wsi (pierwsze traktory na wsi dąbrowskiej pojawiły się dopiero po II wojnie światowej).

EMIGRACJA WSPÓŁCZESNA

W Polsce Ludowej występuje również zjawisko emigracji zagranicznej. W porównaniu z dużym odpływem ludności w migracjach jest on niewielki, wynosi bowiem przeciętnie około 5%³¹ (ryc. 5). W większym nasileniu występuje w gromadach Wietrzychowice (15) i Mędrzechów (7), wynosząc 5—10% rocznie. W pozostałych gromadach jest on znikomy. Są też wsie, w których zjawisko to nie występuje. Do dość często obserwowanych zjawisk należą powroty z zagranicy. I tak po zakończeniu działań wojennych wróciło z Niemiec 2659 osób (85% z liczby 3111 osób wywiezionych na przymusowe roboty do Rzeszy) i 100 osób ze starej emigracji niemieckiej. W tym okresie wróciło jeszcze z Francji 291 osób i z USA 167 osób. Razem reemigracja powojenna objęła 3217 osób (tabela 3).

W porównaniu z okresem międzywojennym w bezwzględnej liczbie ludności na omawianym terenie nie zaszły zmiany, jednak problem zbędnych rąk przestał istnieć. Migracje ludności z rolnictwa do działów pozarolniczych pochła-

Tabela 3

REEMIGRACJA POWOJENNA WEDŁUG GROMAD

Lp.	Gromada	Ogółem	Niemcy		Francja	USA
			z przymusowych robót	ze starej emigracji		
1	Bolesław	172	134	5	23	10
2	Borki	37	28	2	7	—
3	Dąbrowa Tarnowska	278	244	7	22	5
4	Dąbrowa Tarnowska miasto	800	773	17	14	6
5	Gręboszów	183	51	22	107	3
6	Luszowice	293	275	15	—	3
7	Mędrzechów	56	49	3	—	4
8	Nieczajna	28	28	—	—	—
9	Odporyszów	14	10	—	4	—
10	Oleśno	68	66	2	—	—
11	Otfinów	453	336	17	50	50
12	Radgoszcz	128	104	6	8	10
12	Smęgorzów	29	19	2	8	—
14	Szczucin	33	4	—	12	17
15	Wietrzychowice	190	88	2	33	57
16	Żabno	455	450	—	3	2
r a z e m		3 217	2 659	100	291	167
%		100	86	9	5	

niąją obecnie cały przyrost naturalny. Nowa kategoria społeczna, określana jako chłopi-robotnicy, znalazła zatrudnienie w sąsiednim, przemysłowym okręgu Tarnowa. Powstały nowe ośrodki pracy pozarolniczej na terenie powiatu, a mianowicie w Dąbrowie Tarnowskiej i Szczucinie, do których dojeżdża od 5—10% ogółu czynnych zawodowo³². Istnieją też drobne zakłady przemysłowe, jak cegielnie, tartaki, zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego, które dają zatrudnienie miejscowej ludności. Reforma rolna, która objęła 3 223 ha ziemi³³, zaspokoila braki tych, którzy chcieli na niej pracować.

Ze względu na znaczny ubytek ludności, spowodowany migracjami wewnętrznymi oraz zatrudnieniem w przemyśle około 20% osób zawodowo-czynnych, liczba zatrudnionych w rolnictwie w r. 1962 wynosiła 55 osób na 100 ha użytków rolnych. (Średnie zapotrzebowanie na siłę roboczą w woj. krakowskim wynosi 56 osób na 100 ha użytków rolnych³⁴). Bardzo korzystny jest również obszar użytków rolnych przypadających na jednego mieszkańca, wynosi on bowiem 0,82 ha, analogiczny zaś wskaźnik dla Polski wynosi 0,68 ha, a dla województwa krakowskiego (bez m. Krakowa) 0,50 ha. Równoległe do tych zmian następuje wielka rewolucja ekonomiczno-techniczna, która na terenie powiatu przynosi istotne zmiany na lepsze. Ważniejsze rejony powiatu uzyskały sieć komunikacyjną w postaci dróg o nawierzchni asfaltowej. Drogi te przebiegają na całej trasie Tarnów—Szczucin, Dąbrowa Tarnowska—Radgoszcz, Dąbrowa Tarnowska—Swarzów, Żabno—Siedliszowice, Szczucin—Słupiec. W ostatnim dwudziestoleciu zelektryfikowano 7085 zagród chłopskich (w r. 1938 było zelektryfikowanych 269 zagród). Melioracje objęły 15 631 ha (w r. 1938 było zmeliorowanych 300 ha³⁵). Zmiany, jakie zachodzą, widoczne są na każdym odcinku i w zasadniczy sposób wpływają na rozwój gospodarki powiatu, a tym samym na poziom i kulturę życia jego mieszkańców.

WIELKOŚĆ I KIERUNKI EMIGRACJI W LATACH 1900—1965

W latach 1900—1965 emigracja objęła 16 582 osoby. Z tego 8698 pozostało na stałe, 3991 osób objęła emigracja sezonowa, 3335 osób — emigracja okresowa, 558 osób przebywało poza granicami ponad 15 lat. Najliczniejszą grupę (54,2%) stanowią osoby, które na stałe pozostały poza granicami kraju. Zamieszkali oni w:

USA	5 109 osób	58,8%
Francji	1 822	20,9%
Kanadzie	658	7,6%
Niemczech	456	5,2%
Danii	216	2,5%
Wk. Brytanii	142	1,6%
Argentynie	96	1,1%
Australii	73	0,9%
Czechosłowacji	45	0,5%
Belgii	24	0,3%
Brazylii	24	0,3%
Palestynie (Izraelu)	14	0,1%
pozostałych	19	0,2%
razem	8 689 osób	100,0%

Z tego zamorska emigracja objęła 5974 osoby (69% ogółu emigrantów stałych), europejska 2724 osoby (31% ogółu emigrantów stałych).

Emigracja sezonowa, w której brało udział 25% ogólnej liczby emigrantów, przybrała odmienny kierunek geograficzny. Była to emigracja europejska. Objęła kraje:

Niemcy	2492 osób	62,4%
Czechosłowację	252	6,3%
Francję	995	24,9%
Belgię	150	3,8%
Danię	52	1,3%
pozostałe kraje	52	1,3%
razem	3991 osób	100,0%

W wyjazdach okresowych brało udział 3.335 osób (20,8% ogółu emigrantów), w tym 2659 osób (79%) stanowiły osoby wywiezione na przymusowe roboty do Niemiec. Kierunki emigracji okresowej:

USA	329 osób	9,9%
Francja	188	5,7%
Niemcy	159	4,8%
Niemcy — przym. rob.	2 659	79,6%
razem	3 335 osób	100,0%

Z tabeli nr 4 wynika, że:

1. emigracja stała była najliczniejsza w pierwszym okresie (1900—1918), obejmowała rocznie 262 osoby,
2. emigracja sezonowa była najliczniejsza w okresie międzywojennym, obejmując około 123 osoby rocznie, jednak była ona mniejsza od emigracji stałej, która w tym okresie obejmowała około 151 osób rocznie,
3. emigracja okresowa — zarobkowa, występująca w pierwszym i drugim okresie (1900—1939), była nieliczna w porównaniu ze stałą i sezonową i obejmowała około 20 osób rocznie,
4. na roboty przymusowe Niemcy wywozili rocznie z powiatu 622 osoby.

Analiza wieku emigrantów wykazuje duże zróżnicowanie występujące w poszczególnych okresach. W pierwszym i drugim okresie wyjeżdżali ludzie młodzi, w wieku 17—24 lat. Wolni stanowili ponad 90% emigrantów stałych. Obecnie 90% stanowią emigrujący w rodzinach, w tym około 12% dzieci, 83% w wieku 17—59 lat, 5% powyżej 60 lat. Zjawisko to przedstawiają tabele 5 i 6.

Z przeprowadzonych we wsi Wólka Mędrzechowska (gromada Mędrzechów) badań wynika, że w ostatnim dwudziestoleciu emigrowały za granicę wielodzietne rodziny zaproszone przez swoich krewnych — emigrantów stałych, będących w podeszłym wieku. Analogiczne zjawisko przedstawia tabela 6, dotycząca emigracji stałej z gromady Wietrzychowice.

ORGANIZACJA ŻYCIA KULTURALNO-SPOŁECZNEGO NA OBCZYŻNIE I KONTAKTY Z KRAJEM

Kulturalno-społeczne życie Polonii z powiatu dąbrowskiego zorganizowane jest w kilkunastu klubach parafialnych w Chicago. (Nie zdołano zebrać wiadomości o życiu narodowym w innych krajach, w których zamieszkują emigranci

Tabela 4

Okres	Ogółem	%	Emigracja stała				Wskaźnik roczny	Emigracja sezonowa				Wskaźnik roczny	Emigracja okresowa				Wskaźnik roczny						
			Ogółem	%	M	K		%	%	M	K		%	%	M	K		%	%				
I	5454	34,0	3685	67,5	2228	60,4	1457	39,6	261,8	1445	26,5	825	57,0	620	43,0	103,2	324	6,0	173	53,4	151	46,6	23,1
II	5819	36,4	3015	52,0	1770	58,7	1245	41,3	150,7	2452	42,0	1312	53,5	1140	46,5	122,6	352	6,0	210	59,6	142	40,4	17,6
III	3111	19,4	452	14,5	284	62,8	168	37,2	89,0	—	—	—	—	—	—	—	2659	85,5	1526	57,3	1133	42,7	622,0 *)
IV	1640	10,2	1546	94,2	776	50,2	770	49,8	77,3	94	5,8	52	53,3	42	44,7	8,7	—	—	—	—	—	—	—
Razem	16024	100	8698	54,2	5058	58,2	3640	41,8	—	3991	25,0	2189	55,8	1802	44,2	—	3335	20,8	1909	57,2	1426	42,8	—

* Wskaźnik roczny obliczono biorąc za podstawę liczbę osób wywiezionych przez Niemców (3111).

z powiatu). Wielu z nich należy do Związku Narodowego Polaków w Ameryce, założonego w r. 1880 w Filadelfii, z siedzibą w Chicago³⁶. Są też emigranci, którzy należą do Związku Klubów Małopolskich, założonego w Chicago w r. 1929³⁷. Wielu emigrantów należy do wyżej wymienionych klubów parafialnych. Do najbardziej znanych klubów i towarzystw należą: Jadowniki Mokre, Wietrzychowice, Miechowice Wielkie, Siedliszowice — Bieniaszowice, Dęblin, Sikorzyce, Wola Rogowska, Pałuszyce — Okręg, Odporyszów. Najstarszy z klubów — Klub Jadowniki Mokre został założony w r. 1911. „Konstytucja i ustawy Klubu Jadowniki Mokre” (statut) głosi m. in.: „§ 3. Celem będzie: współdziałanie we wszystkich sprawach mających na celu podniesienie oświaty, towarzyskości i patriotyzmu nie tylko pomiędzy stowarzyszonymi, ale w ogóle pomiędzy rodakami na wychodźstwie; łączność we wszystkich pracach, tudzież braterska pomoc i opieka w chorobie, nieszczęściu i śmierci pomiędzy stowarzyszonymi, jako też opieka nad wdowami i sierotami po zmarłych członkach Towarzystwa, o ile potrzeba wymagać będzie i możliwość pozwoli”³⁸. Działalność Klubu określa 20 artykułów mówiących o obowiązkach, prawach i przywilejach członków.

Kilka z powyższych klubów rozszerzyło swoją działalność i ożywiło kontakty z krajem ojczystym. Kontakty te wyrażają się przede wszystkim w pomocy materialnej na cele społeczne. Pieniądze uzyskiwane są drogą składek członkowskich, zbiórek pieniężnych i urządzania różnych dochodowych imprez. Emigranci zrzeszeni w Klubie Jadowniki Mokre udzielają zbiorowej pomocy swojej wsi od r. 1918. Szczegółowe rozliczenie, z podaniem wartości dolarowej na poszczególne cele, zamieścili członkowie tego Klubu w jubileuszowym wydawnictwie z dnia 23 kwietnia 1961 r.³⁹. Członkowie Stowarzyszenia Parafii Wietrzychowice, założonego w r. 1930, piszą o swojej pomocy, udzielanej rodzinnej wsi, w jubileuszowym pamiętniku z dnia 3 czerwca 1956 r.⁴⁰

W 20-lecie Polski Ludowej pomoc zbiorowa Polonii amerykańskiej na terenie powiatu przedstawia się następująco⁴¹:

w zakresie lecznictwa

1. Budowa Ośrodka Zdrowia w Wietrzychowicach, wartości kosztorysowej 8 800 tys. zł. Finansowanie przez Polonię 1 000 tys. zł oraz zakup telewizora dla Ośrodka.
2. Budowa Apteki Społecznej w Wietrzychowicach, wartości kosztorysowej 1 500 tys. zł, w tym środki Polonii 300 tys. zł.

w zakresie oświaty i kultury

1. Szkoła podstawowa w Miechowicach Wielkich, wartości kosztorysowej 2 000 tys. zł, w tym nakłady Polonii 2 000 tys. zł.
2. Szkoła podstawowa w Jadownikach Mokrych, wartości kosztorysowej 3 500 tys. zł, w tym nakłady Polonii 3 400 tys. zł.
3. Szkoła podstawowa w Wietrzychowicach, wartości kosztorysowej 3 000 tys. zł, w tym nakłady Polonii 2 700 tys. zł.
4. Szkoła podstawowa w Siedliszowicach, wartości kosztorysowej 2 500 tys. zł, w tym nakłady Polonii 500 tys. zł.
5. Dom Ludowy w Jadownikach Mokrych, wartości kosztorysowej 2 600 tys. zł, w tym nakłady Polonii 2 000 tys. zł.

Dla rozwoju rolnictwa

1. Elektryfikacje wsi Jadowniki Mokre: 250 tys. zł dewizowych.

Na inne cele

1. Zakup wozu strażackiego dla Odporyszowa 273 tys. zł.

2. Wykup parceli i budynek dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Siedliszowicach 150 tys. zł.

Część zebranych pieniędzy kluby przeznaczyły na budowę nowych kościołów, na dzwony, dzwonnice, witraże oraz budynki gospodarcze dla proboszczów. W powiecie znajdują się też pomniki ufundowane przez Polonię amerykańską, poświęcone pamięci poległych w II wojnie światowej.

Powszechną formą kontaktów, która występuje w każdej wsi, jest wymiana korespondencji i przysyłanie paczek z żywnością i odzieżą. Paczki żywnościowe w ostatnich latach niemal całkowicie zanikają. Niewątpliwą przyczyną tego stały się odwiedziny rodaków, którzy bezspornie stwierdzają, że w Polsce jest wystarczająca ilość żywności. Ten najbliższy kontakt emigrantów z rodzinami w kraju ożywił się szczególnie w ostatnich latach — przekracza on liczbę 100 osób rocznie. Jest też wiele takich osób, które w Polsce były już kilka razy. Natomiast w okresie międzywojennym odwiedziny były zjawiskiem bardzo rzadkim. Wśród odwiedzających Polonia amerykańska stanowi grupę najliczniejszą — ponad 60%. Około 20% odwiedzających przypada na Polonię francuską, a 20% na pozostałe kraje imigracyjne.

Podstawowym wynikiem opracowania jest stwierdzenie, że emigracja zagraniczna z powiatu dąbrowskiego w badanym okresie czasu była zjawiskiem ciągłym. O rozmiarach emigracji i jej kierunkach do 1945 r. decydowała sytuacja społeczno-ekonomiczna i polityczna zarówno kraju ojczystego, jak i kraju imigracji. Obserwowana w dalszym ciągu po 1945 r. stała emigracja z powiatu ma podłoże w powiązaniach rodzinno-sąsiedzkich z przebywającymi od lat poza granicami kraju członkami rodzin. W pierwszym przypadku była to emigracja za chlebem, w drugim — po „dolarzy”. Niewielki procent emigrantów powojennych stanowią mieszkańcy powiatu urodzeni na obczyźnie, którzy znaleźli się w kraju wraz z powracającymi rodzicami.

PRZYPISY

1. M. Dobrowolska, *Badania regionalne katedry ekonomicznej WSP w Krakowie* [w:] *Dziesięciolecie WSP w Krakowie*. Kraków 1957.
2. K. Remian, *Emigracja zagraniczna z powiatu brzeskiego w latach 1860—1962*. „Problemy Polonii Zagranicznej”, *Roczn.* nr 4, Warszawa 1965.
3. W. Czarkowska, M. Dobrowolska, *Węzłowe problemy demograficzne regionu*. 1965. [Rozwój ekonomiczny regionu krakowskiego w XX-leciu Polski Ludowej].
4. Wzory ankiet zastosowanych w badaniach znajdują się na końcu niniejszego artykułu.
5. H. Gliwic w pracy: *Materiał ludzki w gospodarce światowej*, Warszawa 1934, s. 427, podaje przeciętną emigrację z Polski, która w latach 1890—1899 wynosiła 107 800 osób, w latach 1899—1909 wynosiła 750 tys. osób, w latach 1910—1914 wynosiła 582 tys. osób.
6. Archiwum MSW, T. nr 114. W sprawozdaniu Starosty Powiatowego czytamy: „Dnia 15 marca 1930 r. w Otfinowie, na zebraniu publicznym PSL Piast W. Witos omówił sprawę emigracji, podnosząc, że za chlebem z Polski nikt nie powinien

wyjeżdżać. Natomiast Rząd Polski powinien się postarać o pracę dla swoich obywateli”.

7. A. Ajnenkiel, Położenie prawne robotników rolnych w Polsce w 1918—1939. Warszawa 1962 r.
8. H. Janowska, Polska emigracja zarobkowa we Francji 1918—1939, s. 7—12, przedstawia poglądy i definicje terminów związanych z ruchem wychodźczym w świetle literatury i uchwały Międzynarodowej Konferencji Emigracyjnej w Rzymie w 1924 r.
9. Skorowidz Gminny Galicji, opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 3 grudnia 1900 r., wydany przez Centralną Komisję Statystyczną, Wiedeń 1907, t. 12: Galicja.
10. Skorowidz miejscowości RP, t. 12, woj. krakowskie, Warszawa 1926.
11. Skorowidz gmin RP, opracowany na podstawie wyników drugiego powszechnego spisu ludności z dnia 9 grudnia 1931 r., wydany przez GUS, Warszawa 1933. Cz. III, woj. południowe.
12. Amtliches Gemeinde- und Dorfverzeichnis für das Generalgouvernement auf Grund der Summarischen Bevölkerungsbestandsaufnahme am 1 März 1943, heraus gegeben vom Statistischen Amt des Generalgouvernements, Krakau.
13. Bill Dillinghama wydany w 1921 r. wprowadza ograniczenia emigracyjne szczególnie dla Polski. Por. Janowska, Polska emigracja ..., s. 12.
14. W. Czarkowska, M. Dobrowolska, Węzłowe problemy demograficzne..., s. 249.
15. S. Szczepanowski, Nędza Galicji w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego. Wyd. II, Lwów 1888, s. 22.
16. Tyszka, Powodzie w Polsce i ochrona przed nimi w zarysie historycznym. „Gospodarka Wodna” z. IV, 1954.
17. F. Bujak, Wieś zachodnio-galicyjska u schyłku XIX w. Lwów 1904, s. 25.
18. J. Bojko, Ze wspomnień. Oprac. K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1959, s. 65.
19. Klub Parafii Jadowniki Mokre. Chicago 1961 [Pamiętnik wydany z okazji jubileuszu 50-lecia].
20. F. Bujak, Studia historyczne i społeczne. Lwów 1924, s. 157.
21. K. Wahtl, Polonia w Ameryce. Dzieje i dorobek. Filadelfia 1944.
22. Wiele osób emigrowało na zaproszenie swoich krewnych, wiele nielegalnie lub na dokumenty urodzonych na emigracji. Por. Zawistowicz-Adamska, Społeczność wiejska. Warszawa 1958, s. 214. Statystyka wychodźstwa była prowadzona dopiero od r. 1925 przez Urząd Emigracyjny.
23. F. Bujak, Wieś zachodnio-galicyjska..., s. 18.
24. W. Witos, Moje wspomnienia. T. I. Paryż 1964, s. 190.
25. F. Bujak, Studia historyczne i społeczne. Lwów 1924, s. 157.
26. M. Stańczyk, Przeludnienie agrarne w Polsce kapitalistycznej. „Ekonomista” 1955 z. 1.
27. A. Zarychta, Emigracja polska 1918—1939 i jej znaczenie dla państwa, Warszawa 1933, s. 50. Autor podaje w tej kwestii stanowisko Okołowicza, Dmowskiego, Załęckiego.
M. Szalewski, Rolnictwo a emigracja. „Rolnictwo” 1928/29, t. II;
A. Jarzyna, Peru. Widoki dla osadnictwa rolnego na terenach polskich koncesji. „Rolnictwo”. 1928/29, t. IV.
28. S. Głabiński, Emigracja i jej rola w gospodarce narodowej. Warszawa 1931, s. 14.
29. H. Janowska, Polska emigracja zarobkowa we Francji 1918—1939, Warszawa 1964, s. 51.
30. Arch. Akt Nowych. Teczka nr 11, PRMin. RKT. 26. Konwencja polsko-niemiecka

z dnia 24 listopada 1927 r. ustalała: pojęcie emigranta (miało to szczególne znaczenie dla osób upoważnionych dla korzystania z bezpłatnych paszportów emigracyjnych), określała warunki pracy i płacy w kraju emigracji, zapewniała opiekę kulturalną i materialną ze strony państwa, zabezpieczała kontrolę towarzystw okrętowych trudniących się przewozem emigrantów, regulowała sprawę ubezpieczeń społecznych i sprawę robotników polskich dawniej osiadłych.

31. H. Augustyn, *Odpływ ludności z powiatu Dąbrowa Tarnowska w okresie Polski Ludowej* [Praca magisterska, WSP w Krakowie].
32. J. Herma, *Dojazdy do pracy w woj. krakowskim*, jw.
33. Według danych Prezydium PRN, Wydziału Rolnictwa w Dąbrowie Tarnowskiej.
34. B. Król, M. Koziej, *Niektóre zagadnienia terenowego bilansu siły roboczej w rolnictwie*. „Gospodarka Pałnowa”, nr 12, 1962.
35. Według danych Prezydium PRN, Wydz. Rolnictwa w Dąbrowie Tarnowskiej za rok 1962.
36. *Pamiętnik Stowarzyszenia Parafii Wietrzychowice*, wydany z okazji 25 rocznicy założenia. Chicago 3 VI 1956.
37. *Pamiętnik dziewiątego sejmiku Związku Klubów Małopolskich w Ameryce*. Chicago 30 V do 2 VI 1957.
38. *Konstytucja i Ustawy Klubu Jadowniki Mokre*, założonego dnia 20 maja 1927. Chicago.
39. *Pamiętnik Klubu Jadowniki Mokre*, wydany z okazji 50 rocznicy założenia (1911—1961). Chicago 1961.
40. *Pamiętnik 25 rocznicy założenia Stowarzyszenia Parafii Wietrzychowice*, Chicago 3 VI 1956.
41. Według danych Prezydium PRN, Komisji Planowania Gospodarczego w Dąbrowie Tarnowskiej.

Janina Nożanka

EMIGRATION TO FOREIGN COUNTRIES FROM THE DISTRICT OF DĄBROWA TARNOWSKA BETWEEN 1900 AND 1965

Summary

The article is concerned with the characteristics (amount and directions) of emigration to foreign countries by the inhabitants of a rural district situated in the north-eastern part of the Cracow Province, during the years 1900—1965. According to the respective duration of the phenomenon three types of emigration were distinguished: permanent emigration, periodical emigration, and season emigration.

Among the basic conclusions of the study is the statement that foreign emigration from the District of Dąbrowa Tarnowska at that time was a continuous process. The extent of emigration and its directions prior to 1945 were dependent upon the social, economic and political situation both in the native country of the immigrants and in the immigration countries. The now existing permanent emigration from that district is a result of previous emigration.

Янина Ножанка

ЭМИГРАЦИЯ ИЗ ДОМБРОВСКОГО ПОВЯТА ЗА ГРАНИЦУ В 1900—1965 ГГ.

Резюме

В работе дана характеристика размеров и направлений эмиграции населения сельскохозяйственного повята в северно-восточной части Краковского воеводства с 1900 по 1965 г. В зависимости от времени пребывания эмигрантов за границей автор выделяет эмиграцию постоянную, временную и сезонную. Основным итогом работы является вывод, что эмиграция населения Домбровского повята за границу была в рассматриваемый период непрерывна. Ее размеры и направления до 1945 г. решались социально-экономическим и политическим положением как родной страны, так и страны, в которую направлялись выходцы. Нынешняя постоянная эмиграция из этого повята является последствием эмиграции в предъязыще годы.

Tabela 5

EMIGRACJA STAŁA Z WÓLKI MĘDRZECHOWSKIEJ W L. 1900—1965 *

	Ogółem	M	K	USA		Kanada		Argentyna		Francja		Wk. Brytania		Niemcy		Wolni	%	W rodzinach	%
				wolni	w rodzin.	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach				
1900—1918	47	23	24	43	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	91,5	4	8,5
1919—1939	39	26	13	20	2	4	—	4	—	9	—	—	—	—	—	37	94,9	2	5,1
1940—1945	5	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3	—	5	100,0	—	—
1945—1965	68	27	41	4	53	2	9	—	—	—	—	—	—	—	—	6	8,8	62	91,2
Razem	159	80	79	67	59	6	9	4	—	9	—	2	—	3	—	91	57,2	68	42,8

* Wieś Wólka Mędrzechowska należy do wsi w powiecie, w której zjawisko emigracji powojennej jest powszechnym. Sytuacja ta wymaga szczegółowych studiów ekonomiczno-socjologicznych wychodzących poza ramy niniejszej pracy.

Tabela 6

EMIGRACJA ZA GRANICĘ Z GROMADY WIETRZYCHOWICE

(WSIE: DEBLIN, JADOWNIKI MOKRE, MIECHOWICE MAŁE, MIECHOWICE WIELKIE, NOWOPOLE, NOWOPOLE, PALUSZYCE, SIKORZYCE, WIETRZYCHOWICE, WOLA ROGOWSKA)

Rok	Ogółem		St. Zj. Am. Półn.		Kanada		Argentyna		Francja		Dania		Niemcy		Czechosłowacja		Belgia		Wk. Brytania		Holandia		Członków rodzin		%		
	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	w rodzinach	wolni	w rodzinach	wolni	w rodzinach	%			
1900—1918	8	139	—	20	—	—	—	—	2	46	3	7	—	20	1	5	—	2	—	—	—	—	—	14	5,8	239	94,2
1919—1939	5	215	—	40	1	3	19	124	—	16	—	16	—	9	—	5	—	10	1	16	—	2	—	36	10,0	362	90,0
1940—1945	—	16	—	5	—	—	—	13	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	54	100,0
1946—1965	141	17	—	—	—	—	—	—	28	8	1	—	11	2	—	—	—	5	2	—	—	—	2	257	88,0	31	12,0
Razem	991	154	387	—	65	1	3	49	191	4	23	11	52	1	10	5	14	1	20	—	4	307	44,7	686			